

IV. ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

MARIN BUNESCU, UN ÎNVĂȚĂTOR ÎN TIMPUL LUI SPIRU HARET (II)

Bogdan TEODORESCU*

MARIN BUNESCU, A TEACHER IN THE TIMES OF SPIRU HARET (Abstract)

Continuing the idea of the article published in the previous issue of this journal, the author follows, specifically, the social and political militantism of the teacher Marin Bunescu at the end of the 19th – beginning of the 20th century. Born in a rural community where he spent most of his life, he nurtured the desire to help the progress of the Romanian countryside, but this couldn't be done without first improving the life of the poor peasants. Access to education would have helped the peasants to become conscious of their basic rights, to learn more efficient ways to manage their work and assets, and thus to improve their living. Naturally, this program could only be done through a political party, but Marin Bunescu failed in constituting a Peasant Party, so he became very close to the Social Democratic Party of Romanian Laborers and was one of the most dedicated militants of the socialist movement in the rural area (1898-1899). Although the socialist movement in Teleorman and in other surrounding counties was perfectly legal, Marin Bunescu was accused of instigating several rebellions against land owners, so all socialist organizations were wiped out and its promoters (Marin Bunescu included) were arrested and brought to justice.

The teacher was sentenced to prison where he served 7 months then he was acquitted but suspended from the school in Suhaia where he had worked for 25 years and for 3 years he was forced to do his job in very difficult conditions (1901-1904). During the 1907 rebellion, the new Minister of Education Spiru Haret nominated Marin Bunescu as School Inspector in Teleorman, but the Liberal Organization in Turnu Magurele didn't welcome him, so he was sent back to his regular job after a few days.

His aspirations reached a climax only when the Peasant Party was created with him as one of its founders (1918). Marin Bunescu was elected in 1919 to the first Parliament after the Great Union, but his parliamentary activity was short-lived as the Parliament was dissolved in 1920 and he did not succeed to be reelected.

Keywords: militantism, socialist organizations, job suspension, Peasant Party, Parliamentary elections.

* Prof. Dr., secretar general al Societății de Științe Istorice din România.

Sfârșitul anilor '80 al celui de-al XIX-lea secol îl găsea pe învățătorul suhăian Marin Bunescu într-o situație net superioară grelelor sale începuturi. Lăudat de revizorii școlari aflați în inspecție¹, el atinsese un prestigiu și se bucura de aprecierea și recunoașterea aproape unanimă a confracților. Și sub aspect material situația sa se schimbase, deși de la un an la altul casa era împovărată de alți copii nou veniți pe lume. Câștiga totuși împreună cu soția, și ea învățătoare, 200 lei lunar, ceea ce îi permitea un trai la limita decenței.

Convingerile sale politice îl așezau printre adepții ridicării satului prin bună gospodărire, economisire, credite avantajoase acordate celor harnici, și accesul neîngrădit la învățătură. Promovarea lor consecventă îl apropiase de un coleg, învățătorul C. Dobrescu-Argeș, împreună cu care sperase constituirea unei „Partide Țărănești”. Regimul votului cenșitar și lipsa resurselor amânaseră asemenea inițiative pentru vremuri mai bune, pe care după cum vom vedea, Marin Bunescu avea să le trăiască. Mai târziu, a descoperit în paginile presei socialiste tovarăși ai idealului său, un grup de intelectuali în mijlocul cărora strălucea V.G. Morțun. Parlamentar încă din 1888, apoi membru în Comitetul executiv al Clubului Muncitor (1891), el avea să fie mentorul politic al lui Marin Bunescu și prietenul apropiat în vremuri de restriște.² Aflat la începuturile sale, socialismul autohton de inspirație occidentală era îndreptat spre o largă reformă, întâlnindu-se astfel cu aspirațiile „țărăniste” ale lui Marin Bunescu.

Se conturau astfel cele două aspecte pregnante ale personalității sale, învățătorul competent, bine motivat și eficient, și militantul social, cert orientat spre stânga, căutând în lumea satului din care provenea și pentru care lucra un spațiu de acțiune și de schimbare.

¹ Între actele păstrate, în arhiva Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice am aflat și câteva procese verbale de inspecție care la intervale mari de timp remarcă în termeni pozitivi activitatea la catedră a lui Marin Bunescu, Arhivele Naționale Istorice Centrale (se va cita A.N.I.C.), fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (se va cita M.C.I.P.), doc. din 28 iunie 1875, 14 martie 1892 și 11 decembrie 1892, respectiv dosar 185/1875, foile 64, 65, și dosar 1142/1892, foile 287, 288. Mulțumesc și pe această cale d-nului profesor N. Adăniloiaie, care mi-a semnalat referințele de mai sus.

² V.G. Morțun (1860-1919), scriitor și om politic. Provenea dintr-o familie de moșieri, ceea ce i-a îngăduit să facă studii universitare la Paris și Bruxelles, de unde s-a întors ca atâția alții fără diplome, dar cu un puternic crez socialist pe care l-a expus cu talent în ziarele vremii, multe din publicațiile la care a colaborat numărându-se printre lecturile preferate ale lui Marin Bunescu. Adunate în colecție și păstrate în biblioteca familiei multă vreme după dispariția sa, au ajuns în anii 50 ai secolului trecut la autorul acestor rânduri, care a găsit multe numere (posesorul lor fusese abonat) din „Revista Socială” (1884-1887), „Contemporanul” (1881-1891), unde V.G. Morțun a fost redactor pentru partea literară din 1885, „Munca” (1890-1894), preluată în 1891 de Comitetul Executiv al Clubului Muncitorilor, din care Morțun făcea parte, și devenită ulterior organul de presă al Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, cu un supliment științific și literar, și „Lumea Nouă” (apărută în trei serii între 1894-1900, inițial cotidian, apoi publicație săptămânală), însoțită de asemeni cu un supliment, „Lumea nouă, literară și științifică; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei R.S.R. 1979, pentru V.G. Morțun, p. 588-589, pentru „Contemporanul”, p. 208-210, pentru „Munca”, p. 595, pentru „Lumea Nouă”, p. 513-514.

Marin Bunescu și reforma școlii

Deceniul care a urmat mării guvernări liberale încheiate în 1888 a fost marcat de importante tensiuni sociale și nu în ultimul rând de semnificative prefaceri instituționale care au determinat mișcarea decisivă spre modernizarea școlii românești. Au fost anii în care cele două partide care își disputau întâietatea pe scena puterii din România au impus pe rând două legi ale instrucției: conservatorii, prin Take Ionescu, în 1893 și 1900, și liberalii, prin Petru Poni, în 1896, și Spiru Haret, în 1901. În acest context trebuie așezat „Memoriul învățătorilor teleormăneni în chestia învățământului public”, dezbătut la Alexandria în cadrul conferinței anuale de specialitate, în zilele de 5-10 august 1892. Textul tipărit în localitate în același an atestă, peste unele exagerări, gradul înalt de competență și de determinare a celor mai mulți dintre oamenii de atunci ai școlii. Prefața îl recomandă drept inspirator și organizator al dezbaterii, finalizate cu documentul mai sus numit, pe Marin Bunescu.³ Adresat corpurilor legiuitoare, proiectul propunea egalizarea cursurilor primare pentru băieți și fete la orașe și sate, corespunzător acestei situații solicitându-se ca învățătorii din rural să lucreze cu o singură clasă și nu cu o școală întreagă, iar salariile să fie echivalente cu ale celor din urban.⁴ Se afirma răspicat ca drepturile, dar și datoriile să fie egale pentru toți, indiferent de locul unde lucrau, întru totul în consens cu cele declarate tot atunci în Parlament de C-tin Dobrescu-Argeș, mai sus invocat.⁵ În ce privește vârsta școlarizării, durata studiilor și conținutul planului de învățământ se preconiza o școală rurală de 6 ani, care să înceapă la 9 ani, și al cărei curriculum să cuprindă o mare varietate de discipline de studiu: limba română, dar și istoria (eșalonată pe 4 ani), dreptul, retorica, fizica, medicina populară sau contabilitatea.⁶

Este de înțeles că se dorea ca cei mai mulți absolvenți să rămână în sat și să folosească ulterior în activități agricole toate aceste cunoștințe, fără a ține cont de împrejurările adverse. Familia țărănească greu se putea dispensa de munca copiilor, chiar și înainte ca aceștia să împlinească 9 ani, iar cursurile atât de diverse cereau specializări pe care școala superioară românească nu le putea oferi atunci.

Pentru a așeza realitatea în drepturile ei, să privim o descriere a școlii din Suhaia, chiar din acele zile, așa cum apare într-un raport de inspecție al revizorului județean. Astfel, localul, deși proaspăt renovat, mai necesită unele mici reparații, iar mobilierul deteriorat este un „supliciu” pentru elevi. 92 (din cei 129 care figurează drept înscriși), frecventează, dar neregulat, repartiția pe clase fiind net avantajoasă primilor doi ani (67 de copii în bănci), rarefiindu-se treptat, pe măsură ce înaintăm în timp cu 20 la clasa a treia, 10 la a patra, și numai 3 la a cincea.⁷

Despre cei doi învățători, noul venit, Ștefan Cernăianu, funcționa de la începutul anului școlar 1891-1892, la cererea imperativă a lui Marin Bunescu

³ *Memoriul învățătorilor teleormăneni în chestia învățământului public*, Alexandria, 1892, p. 3.

⁴ *Ibidem*, p. 4-6.

⁵ N. Adăniloai, *Istoria învățământului primar 1859-1918*, București, Editura Chris-Book, 1998, p. 164.

⁶ *Memoriul....*, p. 8-10, 11-13.

⁷ A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 1142/1892, f. 287.

pentru un nou post,⁸ toate constatările sunt pozitive. Se folosește metoda rațională în locul celei intuitive, preponderentă în urmă cu mai mulți ani, atitudinea față de elevi este demnă și impunătoare, iar progresul școlar este satisfăcător. Ce se întâmplă însă în clase știm din descrierea unei ore, cu elevi de vârste și de niveluri diferite, povestită de un învățător la o reuniune profesională.

„Când fac lecția în clasa a IV-a, un elev de clasa I reclamă că și-a pierdut condeiul și plânge, iată liniște stricată, iată atenția celor din clasa a IV-a distrasă, iată pierderea șirului lecției. Copilul se satisface.

Învățătorul continuă la clasa a IV-a. Un copil de clasa a II-a își varsă cerneala scriind. Altul de clasa a III-a cere explicații asupra unui cuvânt ce nu-l înțelege. Alt tapaj acum, altă vorbire. Unde e lecția? Unde e înțelegerea? Unde e tăcerea? Care e atenția în clasa a IV-a? Totul un zgomot și nimic mai mult!”⁹

În anul următor, adoptarea legii Take Ionescu a stârnit o nouă furtună. Școala primară rurală împărțită în trei cicluri distincte, după numărul de elevi, era încă odată discriminată. În cătune, unde erau sub 40 de copii, se parcurgea doar o treime din programă, în satele cu 80 de elevi, patru clase și un învățător, se constituia școala primară inferioară, unde se preda 2/3 din materie, programa fiind parcursă integral doar în școlile primare zise superioare, cu peste 80 de elevi și doi învățători.¹⁰ Era clar că se mențineau astfel diferențele dintre învățământul primar urban și rural, atât sub aspectul volumului de muncă, cât și al salariului, și că doar copiii din școlile superioare, care încheiau cele cinci clase, puteau să-și continue studiile.

Nemulțumirile răzbat printre rânduri și cu ocazia conferințelor parțiale ale învățătorilor din plasa Dunărea, desfășurate în decembrie 1894, amânate în primăvara 1895, în fine reluate la insistențele revizorului școlar în decembrie 1895.¹¹

Unitatea administrativ teritorială astfel numită era subordonată județului Teleorman și cuprindea în cea mai mare parte zona sa sudică și sud-vestică. În centrele comunale funcționau școli și cum cvasi-totalitatea lor și-au păstrat denumirea până azi, sunt ușor de identificat. Veneau deci învățătorii din Seaca, Lisa, Piatra și Vișoara, toate la nord de Suhaia, pe latura opusă, spre vest, din Frumoasa și Conțești, la sud, din Bragadiru, și spre Dunăre, din Năsturelu. Satul Voivoda face parte azi din comuna Furculești și se găsea într-o poziție extremă spre nord. Capitala plășii era la Zimnicea, unde au avut loc și cele două conferințe.

Protocolul reuniunii comporta stabilirea prezențelor și absențelor (lista se înainta la revizorat), alegerea Biroului conferinței (alcătuit dintr-un președinte, Marin Bunescu în ambele situații, și unul sau doi secretari), stabilirea orarului de

⁸ A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 83/1890, f. 32.

⁹ Arhiva Marin Bunescu, *Conferințele parțiale ale învățătorilor din plasa Dunărea*; aici și referatul despre „Cel mai iernicos mod de a ține încordată atențiunea elevilor în timpul prelegerilor”, susținut de învățătorul C. Voiculescu din Lisa, de unde textul de mai sus, p. 14.

¹⁰ N. Adăniloae, *op.cit.*, p. 165-166.

¹¹ Sub titlul de mai sus se adună în arhiva Marin Bunescu într-un dosar de 28 de pagini procesele verbale și referatele întrunirii din 28-30 decembrie 1894 (p. 3-8, 11-14), procesul verbal al reuniunii din 5 aprilie 1895 (p. 17), circulara pentru convocarea conferinței (p. 21), și procesele verbale care o consemnează, în zilele de 28-29 decembrie 1895 (p. 23-27).

lucru, de regulă între 9:30-12:00 dimineața, și 14:00-16:00 după-amiaza, durata lucrărilor fiind stabilită la trei zile.

Adunarea din decembrie 1894 a cuprins pe ordinea de zi dezbateri pe două teme: „Metodu cel mai nimerit pentru învățător și folositor pentru elevi în cercetarea lucrărilor lor scriptice” (28-29 dec., orele 14:00-16:00, 9:30-12:00) și „Modul cel mai nimerit de a ține încordată atențiunea elevilor în timpul prelegerilor”. Pentru ambele teme, învățătorul din Lisa a alcătuit referate.¹² S-a adăugat și o lecție model, cu tema „Introducere în studiul matematicii și formarea numerelor până la 10”, care însă nu s-a putut ține, elevii preferând să rămână acasă în preajma sărbătorii noului an.¹³ La sfârșit s-au stabilit subiectele pentru conferința parțială ce urma a avea loc de Paști în aprilie 1895, dar aceasta nu s-a mai întrunit, întrucât salariile învățătorilor participanți nu s-au plătit trei luni la rând, iar revizorul ordonase în chiar acele zile efectuarea recensământului copiilor.¹⁴ După un an, conferința parțială din decembrie 1895 s-a concentrat asupra a două chestiuni: „Mijlocul înlăturării pedepselor corporale în corectarea vinelor” (sic!) și „Influența mediului asupra educației școlare”.¹⁵

Să remarcăm de la început că cele patru subiecte abordate în anii 1894-1895 erau de mare interes, ceea ce explică participarea la dezbateri a cvasi-totalității participanților, îngrediți în expunerile lor doar de lipsa de timp. Păstrarea trează a atenției pe întreaga durată a orei de curs a fost, este și va fi esențială pentru buna desfășurare a lecției; sancționarea neatenției, a vorbei nepotrivite, a jocului în clasă și a câtor alte năzdrăvănii copilărești s-a aflat întotdeauna între blânda mustrare și pedeapsa corporală, ce e drept întotdeauna condamnată, dar de multe ori folosită pentru rezolvarea rapidă a unor situații care altfel ar fi degenerat. Cum să corectezi lucrările „scriptice” în așa fel încât rezultatul lor să fie cât mai benefic pentru elevi e o întrebare didactică la care s-au dat zeci de răspunsuri, niciunul optim. În fine, ce poate face școala (educația școlară) pentru a corija prin tinerele ei generații o lume dominată încă de sărăcie, malnutriție, boli de tot felul și ignoranță. Spațiul nu ne îngăduie să insistăm asupra tuturor punctelor de vedere aici exprimate, dar cum ne-am oprit la Marin Bunescu, incontestabilul lider al dascălilor teleormăneni, să-i surprindem modul de a gândi asupra acestor probleme.

El este astfel adeptul lecției creative, centrată pe elev, căruia nu trebuie să i se lase nicio clipă de indiferență și superficialitate față de subiectul propus. Lucrul permanent cu toți copiii din clasă nu se poate susține decât printr-o comunicare inteligentă, atractivă și diversă, „colorată în cele mai vii culori”.

Evaluarea trebuie să fie corectă, exigentă și transparentă. Marin Bunescu obișnuia să ofere un model, corectând câteva lucrări, după care îi lăsa pe elevi să-și aprecieze singuri erorile și apoi să învețe discutând pe marginea lor.¹⁶

¹² Arhiva Marin Bunescu, *Conferințele...*, p. 3-8, 11-14.

¹³ *Ibidem*, p. 8.

¹⁴ *Ibidem*, p. 17.

¹⁵ *Ibidem*, p. 23-27.

¹⁶ *Ibidem*, p. 17.

Deși recunoaște că le-a practicat la începutul carierei didactice, el se declară a fi dușmanul înverșunat al pedepselor corporale, „umilitoare, abrutizante și dezonorante pentru cel care le folosește”, care își arată astfel incapacitatea și nedestoinicia. Esențial este să nu oferi elevilor ocazia să producă dezordine, ori regulile simple pe care și-a întemeiat lecția sunt și aici cel mai bun mijloc.¹⁷

Care sunt valorile morale pe care trebuie să ne întemeiem viața și ce trebuie să condamnăm? iată o întrebare pe care și-o pune a sieși, dar și celorlalți. Credința în binele obștesc se află deasupra tuturor, în vreme ce lenea, risipa, disprețul față de celălalt se regăsesc în a doua categorie. Iată în fine și un portret al învățătorului ideal: să fie blând și sever, iubitor și netolerant, să nu-și piardă nici un minut elevii, să-i cheme la ordine pe cei abătuți sau neinteresați și să le ofere motive să-l urmeze, să-i relaxeze pe cei oboșiți cu gimnastică și cântece.¹⁸

Fără a fi un subiect pe ordinea de zi, discriminarea școlii rurale față de cea urbană revine frecvent în luările de cuvânt ale participanților. A fost vorba mai sus despre învățătorul din Lisa, care a descris o oră la o clasă cu predare simultană, iar colegul lui de la Voivoda s-a plâns că în situația în care lucrează concomitent cu toți elevii din școală „lecția nu se poate desfășura conform cu regulile pedagogice”. Se adaugă și lipsa de mobilier/material didactic și frecvența neregulată a copiilor, care face greu comparabilă situația învățământului primar de la oraș față de cel de la țară.¹⁹

Era și momentul pentru ca aceste discuții să găsească ecoul potrivit. Cu numai două luni în urmă, Carol I chemase la conducerea țării pe liberali, cu D.A. Sturdza prim-ministru și Petru Poni ministru al Instrucțiunii Publice. Revenindu-se la proiecte anterioare, (între care cel mai vechi fusese alcătuit chiar de noul șef al guvernului împreună cu Spiru Haret încă la 1886) era trimisă Parlamentului în februarie 1896 o nouă lege, care după dezbateri și aprobare era promulgată la 29 aprilie același an. În motivare se afirmă explicit că trebuie să înceteze pentru totdeauna diferența de tratament între elevii de la oraș și cei de la sat. Spiru Haret, care a participat la dezbateri, a susținut că învățământul primar este o minimă de cunoștințe și de idei pe care orice om trebuie să le posede.²⁰

Potrivit legii recent adoptate, școala primară devenea obligatorie pentru toți copiii între 7 și 14 ani, care beneficiau de același tip de instrucție, indiferent de locul nașterii, cu același volum de cunoștințe, diferite doar prin durata studiului (5 în rural, 4 ani în urban), datorită specificului școlii de sat, care rămânea tot cu un singur învățător. Retribuțiile tuturor treceau la bugetul statului, primăriei rurale revenindu-i doar cheltuielile cu construcția, întreținerea și repararea școlilor.²¹ După o scurtă revenire la legea din 1893, în timpul guvernării conservatoare (în aprilie 1900), liberalii impuneau din nou propria lor lege care va rămâne în funcție până după primul război mondial.²²

¹⁷ *Ibidem*, p. 25.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 24.

²⁰ N. Adăniloaic, *op.cit.*, p. 167-168.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 169-170.

Statistică școlară la Suhaia la sfârșitul sec. al XIX-lea

Școala unde lucra de mai bine de 20 de ani Marin Bunescu a suportat o presiune demografică foarte puternică mai cu seamă în anii de la sfârșitul secolului al XIX-lea, căreia nu i-a putut face față decât cu greu. Statisticile ne arată că în 1893 a fost creat al treilea post, de fapt secția de băieți unindu-se cu cea de fete²³, dar în 1899, într-unul din momentele de vârf ale creșterii populației rurale, acest post s-a desființat, rămânând ca soții Bunescu să facă față singuri unui număr din ce în ce mai mare de elevi²⁴. Iată cifrele²⁵:

	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900
Copii de vârstă școlară	280	287	462	456	505	511	530	515	477
Elevi	129	162	160	161	164	162	177	172	118
Absolvenți	4	4	10	12	5	12	19	10	5
Coeficient alfabetizați	46%	56%	34%	37%	32%	31%	35%	33%	22%

Statistica de mai sus impune câteva concluzii:

I. Din 1892, numărul copiilor de vârstă școlară a crescut continuu, de la 287 la 462, în primii doi ani ai acestei perioade, ajungând în 1898 la 530, în vreme ce în școală au intrat 129 în 1892 și 162 un an mai târziu, la 1899 fiind chiar 172. Formulăm în legătură cu această serie de cifre o ipoteză: oare nu cumva surplusul de 175 de copii înregistrat în anul imediat următor remixtării (1893-1894) să-l reprezinte populația de sex feminin, mult mai puțin școlarizată și care acum intra în evidența lui Marin Bunescu, care înregistrase până atunci doar băieții?!

II. Corespunzător boom-ului demografic, rata de absorbție școlară înregistrează de la un an la altul cifre corespunzător mai mici decât în deceniul anterior²⁶: 37% în 1895, 31% în 1897. În plină dezbatere teoretică pentru un viitor mai bun al învățământului, cu două noi legi adoptate în 1893 și 1896, conducerea superioară a școlii nu găsește nici un răspuns acestei provocări. Situația din Suhaia se complică și mai mult în anii crizei economice de la sfârșitul secolului. În 1899 guvernul conservator își aplică politicile de austeritate și în domeniul educației, și în consecință, al treilea post de învățător, înființat în 1893, este acum suspendat. Drept urmare, celor 172 copii înscriși în matricole, trebuiau să le facă față două învățătoare, o titulară și o suplinitoare, Marin Bunescu se afla în detenție, iar Ștefan Cernăianu fusese transferat în comuna învecinată, la Fântânele, rata de absorbție coborând la doar 22%.

²³ M. Bunescu, *Monografia (istoricul) școlii din comuna Suhaia, plasa Dunărea, județul Teleorman*, Alexandria, Tipografia și Librăria Alexandri A.N. Vasilescu, 1906, p. 5.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 7.

²⁶ Vezi Bogdan Teodorescu, *Marin Bunescu, un învățător în vremea lui Spiru Haret*, în „Studii și articole de istorie”, LXXIX, 2012, p. 220.

III. Din 1893 și până în 1900, cifrele anuale ale absolvenților oscilează între 4-5 (1893-1896-1900), și 10-12, anul de grație fiind 1898 cu 19, ceea ce dovedește că în realitate, de alfabetizarea completă beneficiau puțini elevi, marea majoritate încheind practic școala după primii doi ani, care le asigurau cunoștințele elementare de scris/citit, precum și operațiile matematice esențiale. Ar fi de dorit ca atunci când prezentăm gradul de absorbție în școală a populației de această vârstă să operăm cu două serii de cifre: una care să cuantifice numărul de înscriși în clasa începătoare, și alta – numărul de elevi care încheie ciclul complet al celor cinci ani de studiu. Spre a exemplifica cu promoția 1895, la pornire – 1890 – din 264 copii de vârstă școlară, vin să învețe 126, adică 47%. La sosire însă ajung doar 12, ceea ce reprezintă abia 9%.

IV. Este de remarcat că până la 1900 și în anii următori, încărcătura elevi pe învățător nu se modifică esențial în favoarea celor din urmă. Media se așează undeva la 50, pentru ca în momente de vârf, în 1897, să ajungă la 58, iar în anul foarte greu, 1899, chiar la 86, ca să nu spunem că și aici statistica este înșelătoare, căci acolo unde sunt trei învățători, doi își asumă majoritatea elevilor, iar cel de-al treilea, care este și dirigintele școlii, doar pe cei din clasele terminale (III, IV, V), mult mai puțini.

Peste toate bunele intenții ale reformelor școlare de la răscrucea secolelor XIX-XX, trebuie recunoscut că efectele lor reale s-au dezvoltat gradual, în timp, înregistrându-se abia la sfârșitul celor trei mandate haretiene (1908-1910), când numărul învățătorilor și al edificiilor școlare a marcat cu adevărat o creștere semnificativă.

Anii cluburilor socialiste la sate

Activismul social în spiritul căruia Marin Bunescu militase perseverent în toți acești ani, și-a găsit expresia potrivită în epoca organizării cluburilor socialiste la sate și formulării statutului lor. Este momentul hotărâtor al vieții sale care îi va aduce o notorietate națională, dar și lungi ani de sacrificii și privațiuni. Subiectul a fost relativ bine cercetat în istoriografia anilor '60,²⁷ așa că ne interesează acum doar să-l surprindem pe Marin Bunescu în vâltoarea evenimentelor din acei ani. Este contestabil că situația satului românesc, oricum dominată de o repartitie nedreaptă a proprietății, s-a complicat mult odată cu marea creștere demografică de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Astfel, numai la Suhăia, din cele 2300 hectare ale comunei, doar 750 aparțineau locuitorilor, suprafață care trebuia să hrănească peste 700 de familii, însumând aproape 3000 de suflete. La mai bine de 30 de ani de la reforma agrară din vremea lui Cuza, conștiința generală era că la împrumutarea țăraniilor fuseseră furați, în repetate rânduri delimitările făcute de autorități fiind vehement contestate. De altfel, izgoniți de sărăcie, locuitorii de aici se angajau să lucreze în condiții dezavantajoase pe moșiile vecine, ajungând uneori până la Zimnicea.²⁸

²⁷ Cea mai reprezentativă și completă cercetare, care datorează însă foarte mult timpurilor în care a fost elaborată: Gh. Matei, *Cluburile socialiste la sate, 1898-1899*, București, Editura Științifică, 1968.

²⁸ *Ibidem*, p. 68-69. Situația mării proprietăți la Suhăia prezentată și în monografia satului, realizată de Marin Bunescu în 1926-1928 (manuscris dactilografiat), p. 2.

Situația din Suhaia era asemănătoare cu a multor comune din Teleorman și din județele agrare vecine, și din acest motiv în ultimii 20 de ani, sub diverse forme, lumea satului românesc se găsea într-o stare de permanentă nemulțumire.

Pe de altă parte, mișcarea socialistă, constituită într-un partid în 1893, nu a cunoscut imediat succesul așteptat. Organizat ca un club la București, care, ce e drept, și-a dublat numărul de membri din 1895 până în 1897, afirmarea noii forțe politice a întârziat să se producă și în provincie. Majoritatea membrilor săi era alcătuită din intelectuali din clasa mijlocie, care apreciau că perspectivele trecerii la socialism în România erau nule, câtă vreme industrializarea progresa lent, iar proletariatul era puțin numeros.²⁹ A devenit astfel aproape obligatoriu apelul la țărănime, la cea săracă în special, care conștientizată de drepturile ei și organizată în lupta împotriva abuzurilor proprietarilor și funcționarilor, ar fi putut deveni o forță a schimbării. Din această fericită conjuncție a socialismului cu lumea rurală se vor naște primele cluburi socialiste la sate, deloc întâmplător, la Zimnicea, în Teleorman, cu un prilej care marca cea mai mare sărbătoare a proletariatului, ziua de 1 mai 1898. Evenimentul a fost însoțit de o întrunire la care a participat și un reprezentant al conducerii socialiste, continuată după-amiază, când s-a vorbit despre nesocotirea constituției, abuzurile administrației, despre impozitele discriminatoare și lipsa de acces la învățătură a copiilor. Pe calea deplinei legalități li se recomanda țăranilor prezenți să se informeze asupra drepturilor pe care le au și cunoscându-le, să combată astfel nedreptățile de tot felul, „să pună astfel capăt necazurilor”. 164 de țărani se înscriu în organizația acum constituită și cer, firesc, afilierea la P.S.D.M.R.³⁰

În lunile următoare, când au loc ședințe săptămânale, de regulă duminica, se adună și săteni din localitățile învecinate, veniți să vorbească despre ilegalități și nedreptate. Prima extensie importantă a organizației de Zimnicea a fost chiar la Suhaia, unde la începutul lui iunie 1898, a fost aleasă o comisie (care să ia legătura cu centrul), activitățile urmând a se desfășura tot în reuniuni duminicale, la capătul cărora plângerile celor prezenți (300 de înscriși) urmau a fi înaintate oficiosului P.S.D.M.R., publicația „Lumea Nouă”.³¹ După ce conducerea P.S.D.M.R. a luat act de existența clubului (12/24 iulie 1898), a fost aleasă conducerea, printre membrii căreia s-a aflat și Gh. Marinescu, figura cea mai reprezentativă din sat fiind țăranul Ioan Lungu.³² Până la sfârșitul lunii august 1898, organizații similare apar în alte șapte localități, și acum este momentul în care la solicitarea membrilor acestei

²⁹ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 151.

³⁰ Gh. Matei, *op.cit.*, p. 64-66, unde descrierea completă a înființării primului club socialist la Zimnicea, după publicația „Lumea Nouă”, din 26 aprilie 1898.

³¹ „Lumea Nouă” consemnează constituirea acestui nou club socialist în numărul din 28 iunie 1898, apud Gh. Matei, *op.cit.*, p. 69.

³² La această reuniune s-a adoptat o hotărâre prin care cei prezenți se angajau „să răspândească propaganda socialistă, „care va aduce dezrobirea muncitorilor și muncitorilor plugari”, considerând programul socialist „drept cel „mai potrivit pentru îmbunătățirea soartei lor”, „Lumea Nouă” din 30 iulie 1898, la Gh. Matei, *op.cit.*, p. 69.

asociații centrul delegă două persoane pentru a coordona activitatea din Teleorman. Vreme de trei zile, muncitorul strungar Ioan Banghereanu și studentul facultății de drept Theodor Ficșinescu, poposesc în toate cele nouă organizații locale (28-31 august/9-12 septembrie 1898);³³ ajung și la Suhaia și probabil aici are loc întâlnirea celor doi cu Marin Bunescu.

Putem considera fără a avea alte informații decât cele care provin de la personajul principal al acestei expuneri că abia atunci el s-a lămurit asupra a ceea ce reprezentau cluburile socialiste, și că după această dată a început să se implice. Mi se pare astfel firesc ca cel puțin la constituirea cluburilor din plasa Dunărea, la Bragadiru, Lisa sau Vânători, ca și la Viișoara, în sate ai căror învățători îi erau bine cunoscuți, și unde prestigiul lui profesional era recunoscut, rolul său în organizare e de bănuț să fi fost important.³⁴

După consfătuirea cluburilor socialiste, desfășurată la București în 17-18 octombrie 1898 (29-30 oct. 1898), și până la sfârșitul anului, în Teleorman luaseră ființă 101 organizații din cele 229 care funcționau pe plan național (39 erau în Olt, 32 în Vlașca și la fel și în Romanai, câte unul la Buzău și la Botoșani).³⁵

Din modelele de statut care s-au păstrat, rezultă că la întrunirile duminicale țăranii erau îndemnați să se unească și să protesteze împotriva tuturor nedreptăților cărora le erau supuși. Plângerile ajungeau la publicația „Lumea Nouă”, care le încredința tiparului, iar clubul, din cotizații, îi ajuta pe țăranii aflați în proces cu moșierii și arendașii. Orice prilej trebuia folosit pentru afirmarea drepturilor sătenilor,³⁶ și în acest sens, alegerile comunale din 1/13 noiembrie 1898 au reprezentat un succes. În mai multe comune teleormănene lista cluburilor a fost câștigătoare, inclusiv la Suhaia, unde s-au obținut 271 de voturi, devansând-o pe cea a primarului liberal, cu doar 219.³⁷

Deși dominate de spiritul desăvârșit al legii, în mod inevitabil însă, discuțiile purtate în cluburile socialiste recent înființate plecau de la numeroasele frustrări ale țăranimii sărace și ajungeau la cele două revendicări esențiale: pământul și votul obștesc. Activitatea febrilă din aproape toate comunele teleormănene, deplasările repetate ale țăranilor nemulțumiți la sediul central al P.S.D.M.R., și nu în ultimul rând actele de revoltă deschisă³⁸, au alertat autoritățile, și l-au determinat pe ministrul liberal Mihail Pherychide, să anunțe la 21 ianuarie 1899 că „forța armată a fost pusă la dispoziția autorităților pentru ca ordinea publică să nu mai fie

³³ I.C. Atanasiu, *Pagini din istoria contemporană a României, mișcarea socialistă (1891-1900)*, București, Editura Adevărul, p. 252.

³⁴ Într-o autobiografie târzie, M. Bunescu menționa că a organizat cluburile socialiste din Teleorman „împreună cu Banghereanu și Ficșinescu și alte elemente locale”, Arhiva M. Bunescu, *Note biografice*, p. 2.

³⁵ Gh. Matei, *op.cit.*, p. 74-75.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ „Lumea Nouă”, 7 noiembrie 1898, apud Gh. Matei, *op.cit.*, p. 102.

³⁸ Tabloul general al mișcărilor sociale determinate de activitatea cluburilor socialiste, la Gh. Matei, *op.cit.*, p. 112-123.

tulburată”.³⁹ În fapt s-au declanșat represalii împotriva tuturor celor implicați, activitatea cluburilor a fost interzisă, sediile devastate și activiștii arestați.

La sfârșitul lui aprilie 1899, 35 de militanți din care nu lipseau Ioan Banghereanu, Theodor Ficșinescu, Gh. Marinescu, dar și învățătorii Marin Bunescu, Petre Stroescu și Neagu Priteșcu, erau judecați la Turnu Măgurele în prezența a 70 de martori. Importanța procesului e dovedită și prin aceea că în apărare au pledat nume ilustre ale baroului, de la C-tin Mille și V. Pellea, la I.C. Atanasiu, care au cerut achitarea a 27 inculpați.⁴⁰

Reluat în iunie 1899, procesul s-a încheiat cu condamnarea a 24 din cei acuzați, cei trei învățători primind pedepse privative de libertate de la 15 zile la 3 luni.⁴¹ Mersul implacabil al justiției nu a putut fi însă oprit. A urmat recursul de la Curtea de Apel Ilfov și confirmarea sentinței de la Turnu-Măgurele (13 septembrie 1899). Abia la 22 mai 1900 sentința de condamnare a fost casată, rejudecarea la Curtea de Apel din Galați aducându-le achitarea învățătorilor inculpați, între care și a lui Marin Bunescu.⁴² Deși s-a vorbit doar de trei luni de prevenție, acesta afirma ulterior că a fost reținut 7 luni și 4 zile în arestul din Turnu Măgurele și la închisoarea Văcărești.⁴³ Motivul pentru care a fost inculpat și condamnat merită însă a fi adus în discuție. I se imputase „escrocheria” lui și altora, acuzați fiind că ar fi vândut, în interesul partidului sau al lor personal, materiale de propagandă, evident, cu sume mai mari decât valoarea, o înscenare penibilă ca atâtea altele.⁴⁴

Normal ar fi fost, pentru că a fost achitat, să urmeze reintegrarea în învățământ. Nu s-a întâmplat așa, deoarece a fost acuzat acum de participare morală la răzvrătirile din 1898-1899, și în consecință a fost din nou suspendat de la 7 martie 1901 până la 1 septembrie 1902, perioadă în care urma să fie lipsit de leafă.⁴⁵

³⁹ *Ibidem*, p. 124-125.

⁴⁰ Lista completă a inculpaților, precum și desfășurarea procesului, la I.C. Atanasiu, *op.cit.*, p. 287, și Gh. Matei, *op.cit.*, p. 131-132.

⁴¹ Gh. Matei, *op.cit.*, p. 131-132.

⁴² *Ibidem*, p. 133.

⁴³ Arhiva M. Bunescu, *Note biografice*, p. 43.

⁴⁴ O spune răspicat Marin Bunescu însuși, într-un memoriu adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, înregistrat la 27 martie 1901. „Am fost judecat pentru delictul de escrocherie în care eram implicat împreună cu țărani care s-au mișcat în 1898”. A.N.I.C., fond. M.C.I.P., dosar 57/1901, f. 5.

⁴⁵ După statele de plată de la M.C.I.P., Marin Bunescu a fost suspendat de la catedră prima dată în martie 1899, data probabilă a arestării sale. Pe luna februarie 1899 el apare alături de Cleopatra Bunescu și Ștefan Cernăianu. A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 120/1899, f. 54., pentru ca în martie 1899 numele său să fie șters. *Ibidem*, f. 77., iar din aprilie 1899 și până în septembrie 1899 până la deschiderea anului școlar, locul său este ocupat de un suplinitor; *Ibidem*, f. 92-97, 110-131, 145 etc. Interesant este că în această situație se desființează al treilea post de învățător la Suhaia, cu începere de la 1 septembrie 1899. Nu este însă al lui, din moment ce Ștefan Cernăianu este obligat să se transfere la Fântânele, o spune singur într-un memoriu adresat Ministerului în iunie 1902. A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 38/1902, f. 19, iar pe cea de-a doua catedră este angajat un suplinitor. Că este așa o dovedește și tabelul învățătorilor din Suhaia, alcătuit chiar de Marin Bunescu, de unde rezultă că titularizarea sa s-a întrerupt abia la 1 septembrie 1901. Vezi M. Bunescu, *Monografia școlii*, p. 12, reintegrarea sa făcându-se de fapt doi ani mai târziu. A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 38/1904, f. 140.

Calvarul lui Marin Bunescu continuă însă. Nu știm în ce împrejurări a ajuns în comuna Grosu din Vlașca, unde a funcționat tot anul școlar 1901-1902,⁴⁶ în mai-iunie 1902, suplinind catedra Cleopatrei Bunescu, bolnavă, cu certificat medical.⁴⁷ Cum Ștefan Cernăianu plecase la Fântânele, când se desființase postul al treilea, și cerea imperativ să se întoarcă, invocând între altele că la Suhaia au rămas o titulară și o suplinitoare (două femei),⁴⁸ se face o rocadă avantajoasă și pentru Marin Bunescu, care după 1 septembrie 1902 părăsește comuna Grosu pentru comuna Fântânele, oricum mai aproape de familie.⁴⁹ Aici va rămâne însă doi ani, abia la 1 septembrie 1904, după repetate demersuri, nu în ultimul rând ale revizorului școlar județean, care îl aprecia, reîntorcându-se la școala de care se lega toată activitatea sa anterioară.⁵⁰

Să recapitulăm. Un învățător de cert prestigiu, întru totul devotat profesiei sale și comunității din care face parte, și pe care o reprezintă la nivel de excelență, întru totul determinat să amelioreze condiția consătenilor săi, utilizând numai mijloacele pe care regimul democratic din țara sa și legislația în vigoare i le punea la îndemână, se încadrează într-un partid de stânga, activează împotriva abuzului și nedreptății săvârșite împotriva consătenilor săi, iar consecința este arestarea, judecarea, condamnarea, achitarea, iar după aceea suspendarea nemeritată de la catedră, reintegrarea, dar la o școală situată departe de casă și de familie, drumul reînțoarcerii durând practic trei ani. Una peste alta, între arestarea sa în martie-aprilie 1899 și reocuparea catedrei de unde fusese suspendat, în septembrie 1904, trecuseră cinci ani, ultimii trei sub mandat liberal și ministeriatul lui Spiru Haret.

Și totuși, evenimentele din acei ani vor avea un epilog neașteptat. La alegerile parlamentare din noiembrie 1919, primele după Marea Unire, organizația de Teleorman a Partidului Țărănesc, din conducerea căreia făcea parte și Marin Bunescu, a câștigat 10 mandate în Adunarea Deputaților, unul dintre ele fiind obținut și de

⁴⁶ De aici solicita la 26 aprilie 1902 transfer la Fântânele sau Piatra, pe motiv că Grosu e departe de Suhaia unde are familia și unde funcționează Banca Populară pe care o înființase cu un an în urmă. A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 38/1902, f. 139.

⁴⁷ Concediul medical al Cleopatrei Bunescu durează de la 1 mai la 15 iunie 1902. *Ibidem*, f. 151, 172-173, timp în care M. Bunescu se reîntoarce la Suhaia pe catedra soției, *Ibidem*, f. 153.

⁴⁸ Memoriul lui Ștefan Cernăianu, *Ibidem*, f. 190.

⁴⁹ Revizorul Spulbereanu aprobă la 7 iulie 1902 transferul lui Cernăianu la Suhaia și pe-al lui M. Bunescu la Fântânele, ceea ce se face pe 9 septembrie 1902. *Ibidem*, f. 236.

⁵⁰ Același Spulbereanu solicită prin două rapoarte adresate ministerului retitularizarea „celor doi învățători socialiști Marin Bunescu și Tudor Stroescu care au lăsat la Suhaia și Peret gospodăria model, soții învățătoare și case pline de copii. Pentru amândoi transferarea este ca un divorț impus de lege”. „Îi cunosc pe amândoi și de-ar fi slabi aș zice că să li se aplice pedeapsa cu toată rigoarea, spre a scăpa școala de ei, dar sunt buni învățători, și ar putea face progres, de-ar avea liniștea sufletească”. A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 35/1903, f. 232. Demersul nu are însă succes. Revizorul revine însă în anul următor, toamna 1904, punând accent pe rezultatele deosebite ale lui M. Bunescu la Fântânele, și pe opera sa socială, atât de dragă lui Haret, care era ministru de trei ani: bancă populară, asociații pentru țărani etc., argumentul hotărâtor fiind că amândoi (M. Bunescu și T. Stroescu), „s-au cumițit”. În fine, abia la 12 octombrie 1904, se aprobă retitularizarea, concomitent cu înființarea celui de-al treilea post. A.N.I.C., fond M.C.I.P., dosar 38/1904, f. 140.

învățătorul din Suhaia, acum pensionar.⁵¹ În ședința din 11 februarie 1920, în timpul căreia parlamentarii socialiști au fost atacați reproșându-li-se că au legături cu bolșevicii din Rusia, un deputat al acestei grupări a denunțat încălcarea „de către liberali” a dreptului de asociere, precedentul fiind reprezentat de dizolvarea cluburilor socialiste la sate, arestarea lui Banghereanu și Ficșinescu, și darea lor în judecată „ca escroci”, la care o voce din sală îl adaugă și „pe Marin Bunescu, la 1899”.⁵² Zece zile mai târziu, pe 21 februarie 1920, Marin Bunescu ruga pe președintele Camerei, N. Iorga, să-i pună la dispoziție dosarele reprimării mișcărilor țărănești din 1899, cu deosebire acelea de la tribunalul Teleorman, în vederea unei interpelări.⁵³

Deși oarecum descurajat de indiferența cu care cauza sa fusese rezolvată la ministerul de resort, Marin Bunescu nu a ezitat, chiar în acei ani să adopte haretismul, întrucât multe dintre ideile sale erau și ale promotorului mișcării – ridicarea satului prin cultură fusese profesiunea sa de credință de o viață, iar creditarea și organizarea de cooperative de într-ajutorare i se părea a fi o soluție economică menită să ajute munca și câștigul onest. La 30 decembrie 1901, în vacanța de Crăciun, a înființat banca locală „Suhaia” cu 54 de membri și 341 lei capital, luptându-se cu toți cămătarii satului și cu autoritățile administrative. Patru ani mai târziu, datorită și felului în care știuse să o conducă se adăugaseră cifrelor inițiale 274 de membri și 22 750 de lei. De altfel, încă în 1902, extinsese rețeaua acestor organizații, înființând bănci noi la Orbeasca de Jos (în partea centrală a județului Teleorman), iar ulterior a contribuit la constituirea altora la Piatra, Viișoara și Fântânele, satul în care a profesat între anii 1902-1904. La el acasă, la Suhaia, reușise astfel să procure pentru săteni unelte de cea mai bună calitate, să le vândă trei ani consecutiv cerealele la prețuri avantajoase, să aducă un vagon de sare denaturată, nutreț pentru vite etc., și să acorde credite la 300 de săteni care altfel, într-un an de criză (1904) și-ar fi pierdut în mod cert proprietățile. Dezvoltând aceste activități a alcătuit și o obște de producție și consum „Munca”, al cărei scop esențial era să arendeze și să exploateze o moșie, și să vândă apoi produsele în beneficiul locuitorilor.⁵⁴

⁵¹ I. Scurtu, *Istoria Partidului Țărănesc, 1918-1926*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 47; din cele 6 liste ale P.Ț. prezentate, M. Bunescu a candidat pe lista a patra, pe care au fost aleși 9 deputați, cel mai mare succes al partidului din care făcea parte, la acele alegeri, fiind obținut de Ilie Georgescu cu 17 813 voturi, urmat de Eduard Mirto, cu 17 800 voturi, M. Bunescu fiind al treilea, cu 17 785 voturi. A.N.I.C., fond Parlament, 1919, f. 182.

⁵² Dezbaterile Adunării Deputaților, sesiunea ordinară 1919-1920, ședința din 11 februarie 1920, p. 503-504.

⁵³ *Ibidem*, ședința din 21 februarie, p. 659. Ulterior M. Bunescu a absentat trei zile de la dezbateri (1-3 martie 1920). *Ibidem*, p. 833-857, 869; a votat pentru legea împrumutării în Basarabia (12 martie 1820), *Ibidem*, p. 1012, și a recunoscut calitatea de persoană juridică și morală societății Mărășești, alcătuită din veteranii de război. (13 martie 1920) *Ibidem*, p. 1022-1023. În 26 martie 1920, Generalul Averescu, noul prim-ministru, a citit mesajul regal de dizolvare a Parlamentului, și astfel interpelarea sa nu a mai fost susținută niciodată. *Ibidem*, f. 2004.

⁵⁴ Cu multă mândrie, M. Bunescu, își inventaria la sfârșitul anului 1905 toate aceste reușite. M. Bunescu, *op. cit.*, p. 9-10.

„Monografia școlii din Suhaia”

În absența sa (1901-1904) la Suhaia doi învățători s-au confruntat cu o masă cuprinsă între 111-140 de elevi, confirmându-se astfel rata foarte scăzută a absorbției din ultimii ani ai secolului al XIX-lea, asigurând doar o creștere lentă, de la 22% în 1901 la 32% în 1903.⁵⁵ Întoarcerea la școală a lui Marin Bunescu în septembrie 1904 a produs un reviriment, celor 140 de elevi înscriși putându-li-se adăuga încă 48, corespunzători celui de-al treilea post reînființat, iar rata absorbției a crescut la 43%, mult peste media națională a începutului de secol. În anul următor însă sunt 590 de copii de vârstă școlară, elevii înscriși ajung la 197, raportul se dovedește copleșitor, iar alfabetizații scad din nou la 34%, cifra de referință a lui Spiru Haret la sfârșitul celui de-al treilea mandat ministerial.⁵⁶

La solicitarea ministrului instrucțiunii publice, printr-un ordin din octombrie 1905 (funcția era deținută de Mihai Vlădescu), el alcătuiește în două luni de zile *Monografia școlii Suhaia* publicată în anul jubileului regal – 1906 – la Alexandria. Este o reconstituire istorică de valoare întemeiată în bună măsură pe actele din arhiva sa și a instituției pe care o reprezenta de 40 de ani și din acest motiv este și o autobiografie, și o mărturie de viață. Marin Bunescu cercetează începuturile școlii, prezintă baza sa materială, „resursa umană”, învățătorii din trecut și din prezent, organizarea spațiului de studiu, cheltuielile pentru întreținere și salarii, manualele utilizate, biblioteca înființată în 1898 cu 380 de volume, din care anual se rulau 40, inițiativele extrașcolare. Două tabele alcătuite cu grijă pentru detalii prezintă mai întâi lista completă a cadrelor didactice, de la Stan Chiriță, primul învățător numit în epoca regulamentară (1841-1846), și până la cei de la începutul secolului XX, 14 la număr, într-o jumătate de secol, semn de mare stabilitate și atașament pentru școală.

Al doilea tabel urmărește pe toți cei 157 de absolvenți (între 1869 și 1905).⁵⁷ Între aceștia, și copiii săi: Aurel, promoția 1892, student, Constantin, 1894, silvicultor, și Horia, 1900, cinci ani mai târziu elev de școală comercială. Cel mai mic, August-Gusti era încă elev la acea dată. Partea cea mai interesantă și intens folosită și în această lucrare este însă cea statistică, foarte importantă, pentru că ne arată variabilele pe termen lung (1872-1905) ale numărului de copii de vârstă școlară, ale celor alfabetizați și ale absolvenților. Marin Bunescu se ferește însă să aducă vorba de activitățile sale politice, inclusiv de episodul cluburilor socialiste, datorită căruia lipsise din școală cinci ani, poate și din teama că, dacă și-ar fi făcut și în acest mod publice convingerile, ar fi putut să fie implicat în alte tracasări. Viitorul apropiat avea să-i arate că nu a procedat chiar greșit.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 13-15. De observat totuși că, deși școala era mixtă, M. Bunescu nu inventariază și fetele, categoric mai puțin numeroase, dar între care se numărau și copilele sale, cel puțin cea mai mare, Rodica (n: 1891), care avea 14 ani în 1905 și care cert a făcut integral cursurile școlii primare la Suhaia și liceul la București, unde a absolvit și cursurile Facultății de Litere, în 1913 (din informații de familie).

Marin Bunescu la 1907. Ultimii ani la catedră.

Evenimentele din februarie-martie 1907 îl vor fi supărat și dezamăgit pe Marin Bunescu. Se considerase până atunci fiul satului în care se născuse, iar mai târziu nu își dorise altceva decât să-l slujească. Ori, pe măsura desfășurării din iarna răscoalelor, constata cu amărăciune că între aceleași hotare trăiau de fapt mai multe Români, și că oricât s-ar fi străduit, lumea lui nu era tot una cu aceea a sătenilor din Suhăia. Se ridicase dintre ei, dar ajunsese prin a fi altfel: beneficia de confortul unei case cuprinzătoare, chiar dacă locuită de mulți copii, avea o stupină și probabil câteva vaci cu lapte, patrona o bancă populară, într-un cuvânt ieșise din clasa țărănimii sărace pentru a intra în cea de mijloc. Veniturile lui, deși nu-i permiteau mai mult decât să ducă un trai decent, erau regulate, și nu se puteau compara cu nesiguranța vieții de fiecare zi a celor mai săraci locuitori ai satului. Se adăugau la toate acestea și eternele invidii din partea celorlalți membrii ai elitei satului, care nu puteau să-l surclaseze, și desigur, și trecutul său socialist. Vom avea astfel imaginea completă a celor petrecute atunci, și conștient că trăiește un moment istoric, Marin Bunescu a elaborat un memoriu al răscoalelor⁵⁸ cu observații foarte pertinente asupra celor întâmplate, din care esențiale ni se par următoarele.

Notele debutează, scrise inițial caligrafic cu cerneală, probabil la biroul său, pe data de 10 martie, când este încă liniște la Suhăia. Totuși, legăturile cu centrul județean și național au fost întrerupte, ziare nu mai vin, și absența lor va fi menționată în toate zilele următoare, telefonul nu mai sună, iar trenul n-a mai sosit în gara apropiată din seara trecută. De la Zimnicea vin vești despre devastări de prăvălii „ale ovreilor și grecilor” și circulă și primele zvonuri despre instigatori la revoltă din sat.⁵⁹

A doua zi, 11 martie, duminică, Marin Bunescu se informează despre distrugerile din comunele învecinate. După ce cu o zi înainte țărani ieșiți în uliță refuzaseră să-l asculte, acum are inițiativa unei întâlniri, împreună cu primarul și preotul, și sătenii întărâtați, pentru a încerca să-i liniștească. Din păcate, intenția sa nu poate fi dusă la bun sfârșit. Pe tot parcursul acestor zile, poziția sa a fost de pacificare, de înțeleaptă cumpănire a lucrurilor, de evitare a exceselor și abuzurilor. Cu toate aceste eforturi, situația se inflamează din nou pe seară, când într-un grup se hotărăște jefuirea și uciderea logofătului moșiei locale, plan de jucat de alți săteni mai responsabili. După ora opt seara, află însă că un alt grup are intenția să-i distrugă casa și apoi banca, considerându-l „vândut ciocoilor”. Ajuns acasă, nu-și poate liniști soția și copiii, care plâng toată noaptea.⁶⁰ Dimineța sunt încurajați de prieteni și are puterea să scrie că „lumea e liniștită”. Situația se schimbă însă radical în 12 martie, luni, când au loc primele devastări la un conac și un pătul din sat; țărani își împart grâul și vitele și se cred „într-o țară cucerită, fără stăpân”. Trăiește o altă noapte de veghe, speriat că familia și bunurile îi sunt primejduite.⁶¹

⁵⁸ Bogdan Teodorescu, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 213, nota 4.

⁵⁹ Arhiva Marin Bunescu, *Jurnalul din 1907 (Memoriul răscoalelor)*, p. 1-7.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 8-14.

⁶¹ *Ibidem*, p. 15-19.

Marți, 13 martie, e nemulțumit că autoritățile nu intervin în nici un fel, doar primarul „scrie” vitele furate.⁶² Inerția autorităților, se prelungește și a doua zi, 14 martie, când citind un număr recent din „Dimineața”, află de schimbarea guvernului, „venirea liberalilor, cu Morțun (la Lucrări publice), Ionel Brătianu (la Interne), Averescu (la Război) și Spiru Haret (la Instrucțiune), îi dă speranțe că situația va intra sub control.⁶³

Joi, 15 martie, lovitură de teatru, e chemat la București la Ministerul Instrucțiunii⁶⁴ unde sosește matinal, la 8 dimineața, a doua zi. Un inspector general îl primește spre orele 11⁰⁰, iar Spiru Haret la 16⁰⁰, încredințându-i un post de subrevizor școlar la Teleorman. Deși Marin Bunescu nu face nici un comentariu, ne întrebăm totuși dacă noul ministru îi aprecia munca de o viață și îi acorda astfel o recompensă, sau dacă vechiul prieten, Morțun, acum și el în guvern, a intervenit pentru a-l scoate din Suhaia, unde era amenințat permanent. În aceeași seară, noul funcționar al statului, se întoarce acasă pentru a-și rezolva problemele curente la școală și bancă,⁶⁵ și în 18 martie se prezintă persoanelor de autoritate din Turnu Măgurele, capitala Teleormanului, așteptând, și a doua zi chiar se întâmplă, și numirea revizorului.⁶⁶ Situație complicată, a căzut în plină dispută între cele două facțiuni liberale care își împart județul, și nu are decât susținerea uneia dintre părți. Încearcă să-și vadă de treabă, încrezător că Haret, „care face politica școlii și dorește calitate în învățământ”, va descuraja pe cei care îl vor îndepărtat. „Fie voi sta cât Domnul Ministru mă va ține”, și-l va mai ține încă două zile. În 22 martie, după o săptămână, același Haret îl invită să se întoarcă la postul din Suhaia.⁶⁷

Desigur că trecutul său socialist, binecunoscut la Turnu, unde i se judecase și procesul, era un bun motiv de respingere, dar meritele sale de om al școlii îl recomandau cu prisosință, și nu ne-am fi așteptat ca un om de prestigiu și autoritatea lui Haret să cedeze așa de ușor, încălcându-și în câteva zile o decizie pentru care avea toate motivele. Specific atitudinii lui Marin Bunescu, dominate toată viața de rigoare și principialitate, el își cere plata pentru cele 6 zile lucrate la revizorat și se reîntoarce la școala unde era titular, unde, cel puțin în prima seară, „totul este bine”.⁶⁸

Au început însă arestările, primii cinci au fost deja depuși, grăul și vitele furate au fost abandonate, și se așteaptă armata.⁶⁹ De altfel, în 26 martie, o fracție „de 20 de soldați și jandarmi” continuă arestările, iar o zi mai târziu găsește în ziare

⁶² *Ibidem*, p. 20-22.

⁶³ *Ibidem*, p. 23-24. Ordinea portofoliilor este cea din textul lui Marin Bunescu; schimbarea guvernului avusese loc într-adevăr pe 12 martie 1907 (Ioan Scurtu și colaboratorii, *Enciclopedia de istorie a României*, București, Editura Meronia, p. 128).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 25.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 29.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 33-35.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 37.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 38-39.

informația că în numele Regelui s-au promis ușurări țăranilor și are cuvinte de ocară pentru proprietarii și arendașii care nici nu vor să audă despre așa ceva.⁷⁰

În 28 martie, se întorc primii eliberați din arest, care povestesc despre tot felul de silnicii, bătăi, amenințări cu revolverul,⁷¹ iar pe 30 martie, o semi-companie de călărași cercetează casă cu casă, spre a se restitui toate cele furate.⁷² În săptămâna următoare, suntem de-acum în 8 aprilie, logofătul moșiei și preotul satului alcătuiesc o listă după care au fost arestați și torturați alți 15 săteni. În această situație, primăria a devenit „local de supliciu”, iar școala „cazarmă și arest”.⁷³ În fine, ce bănuia de multă vreme se întâmplă. În 9 aprilie este chemat și interogat asupra „relațiilor ce are cu Kogălniceanu” (Vasile) și dacă „a citit broșura lui”. Fusese pârât de preot. Evident era vorba de cunoscutul om politic, care înființase în 1906 un partid țăranesc, fără mari șanse, dar care răspândise la sate programul său „Către săteni”, din care nu lipseau votul universal și împrumutarea, și pe care sigur Marin Bunescu îl cunoștea (deși nu fusese găsit asupra sa), motiv suficient pentru a fi declarat instigator.

Eliberat după o oră de interogatoriu, este rechemat după-amiază și obligat să asiste la torturarea consătenilor săi.⁷⁴ Îi cere prefectului să fie lăsat în pace, dar și pe 10 aprilie e interogat și amenințat. Crede că va fi din nou arestat și se bucură de compătimirea unor arestați la fel ca el. Din fericire, se intervine „de sus” și toți sunt eliberați. Pleacă și soldații, dar în urma lor, „jale și ruină”.⁷⁵

Jurnalul lui Marin Bunescu este în primul rând „un reportaj de front”. Autorul e mereu în centrul evenimentelor, consemnând în timp real tot ceea ce se întâmplă, sub presiunea faptelor care vin asupra lui în avalanșă. Este de asemenea o mărturie pentru istorie, scrisă de o persoană implicată, pentru care adevărul acelor zile este mai presus de orice. În paginile lui, Marin Bunescu nu se sfiește să se arate așa cum este: împăciuitor cu țăranii revoltați, temător pentru viața familiei sale, și bruma de bunuri pe care atât de greu o dobândise, bucuros că noul guvern va face ordinea dorită, încrezător că Spiru Haret îi va acorda poziția de merit așteptată, în fine, resemnat pentru nedreptatea îndepărtării sale și pentru eventualele neplăceri din care abia scăpase.

Anii care au urmat până la pensionarea sa în 1911 nu au marcat schimbări majore. Dintr-o inventariere a veniturilor sale, aflăm că, după aproape 40 de ani de activitate, 1872-1911, salariul încremenise la suma de 90 de lei, e drept, cu o gradație de încă 54.⁷⁶ Va beneficia însă de o festivitate în cursul căreia în anul

⁷⁰ *Ibidem*, p. 39-40.

⁷¹ *Ibidem*, p. 40-41.

⁷² *Ibidem*, p. 42.

⁷³ *Ibidem*, p. 42-43.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 44-45.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 75.

⁷⁶ Arhiva M. Bunescu, *Certificat de la Înalta curte de Conturi*, solicitat în urma unei cereri, la 22 iulie 1910, și emis la 7 februarie 1911, pentru stabilirea drepturilor bănești la pensie.

pensionării, un fost elev, subdirector în Ministerul Instrucțiunii în vremea lui Haret, i-a înmănat medalia „Răsplata Muncii”.⁷⁷

Prestigiul și autoritatea sa profesională nu îi vor îngădui să stea deoparte, manifestându-se cu aceeași determinare în viața publică. Invitat la inaugurarea unui nou local de școală în cătunul Ulmeni, în august 1912, Marin Bunescu își pregătește o intervenție, în care, punând accent pe succesele școlii din ultimii ani, nu ezită să vorbească și despre „disproporția îngrijorătoare în cultură generală”, invocând cei peste 76% analfabeți (pe care ni-i arată statistica) și care înfățișează „o stare de boală a nației noastre, o boală care nu se poate îngriji decât cu mari eforturi”. Lăudând ceea ce era de lăudat la Haret, Marin Bunescu nu ezită să adauge imediat că „refacerea popoarelor nu poate fi opera unui singur om, cu atât mai mult cu cât el este „parte a unui sistem ale cărui reguli trebuie să le urmeze, căci la noi șefii învățământului se retrag odată cu partidul care îi susține, îndrumările sănătoase n-au continuitate, ce mai mult se străgănesc, dacă nu se strică ce s-a făcut”. Concluzia este că poporul continuă să-i lipsească lumina cărții, avuția și drepturile politice.”⁷⁸

Ca o confirmare, chiar în 1912, situația suhăienilor nu se deosebea prea mult de cea din anii tinereții sale. În afara sătenilor țărani, în localitate mai trăiau un preot, trei învățători, câțiva meseriași, toți străini (șase rotari, șase fierari, un cojocar și un morar), șapte cârciumari și doi pescari. Din cele 646 de case, doar una era de cărămidă, cu cinci încăperi și beci, majoritatea covârșitoare fiind de pământ bătut, din care 571 aveau două camere, 52 trei, și numai 14 mai multe.⁷⁹

La 1 septembrie 1912 școala câștigase însă al patrulea post, Ștefan Cernăianu era acum diriginte, iar unitatea sub formă mixtă fusese recunoscută ca fiind de tip urban (cu învățători la fiecare clasă).⁸⁰

Viața avea să-i rezerve în continuare lui Marin Bunescu destule surprize. Nu avem informații despre activitatea sa în anii războiului și nici nu știm cum a participat la înființarea Partidului Țărănesc în Teleorman, dar în 1919, an marcat de tragedia pierderii succesive a soției, după aproape 40 de ani de conviețuire, și a doi din cei patru băieți maturi, victime ale mării epidemii de gripă spaniolă, alegerile parlamentare, primele după împlinirea României Mari, îi aduceau într-o manieră categorică un mandat de deputat, recunoașterea participării sale consecvente, de pe poziții de stânga, la viața publică, vreme de mai bine de 30 de ani.

Lucrarea sa de-o viață confirma o dată mai mult că progresul unei societăți nu trebuie raportat doar la elitele politice și culturale. Reformele lui Spiru Haret nu ar fi avut succesul așteptat dacă în rândurile învățătorilor rurali pe care s-a bizuit nu s-ar fi aflat personalități de anvergura lui Marin Bunescu. Un om simplu, venind

⁷⁷ Arhiva M. Bunescu, *Note biografice*, p. 3.

⁷⁸ Arhiva M. Bunescu, *Cuvântare ce era a se ține cu ocazia inaugurării localului din Ulmeni, în august 1912 în prezența lui Spiru Haret*, p. 3-4.

⁷⁹ Arhiva M. Bunescu, *Monografia comunei Suhaia, manuscris dactilografiat*, capitolul „Puterea economică a comunei”, p. 2.

⁸⁰ *Ibidem*, capitolul „Școala”, p. 1.

dintr-o familie țărănească dintr-un sat dunărean oarecare, el a reușit printr-o mare strădanie să-și depășească condiția, să acceadă într-o altă categorie socială, păstrând însă o puternică legătură sufletească cu cei din rândul cărora provenea. Drama sa, câtă este, se află în permanenta sa inadecvare cu timpurile și cu cei care le cârmuiau. Neputința sa de a ieși din lumea de fier a principiilor și de a face compromisuri utile l-a așezat într-un conflict permanent cu sistemul politic al acelor vremuri, care uneori putea să-i aprecieze competența, dar niciodată convingerile și integritatea.⁸¹

⁸¹ Marin Bunescu a murit la 4 decembrie 1930, la vârsta de 78 de ani, și a fost înmormântat la Turnu Măgurele, unde se așezase cu trei dintre cele patru fiice ale sale, după moartea soției, risipirea în lume a celorlalți copii și intrarea sa în marea politică. După ce și-a exercitat mandatul de deputat în legislatura 1919-1920 a mai candidat, în numele Partidului Național Țărănesc, fiind unul din liderii săi teleormăneni, de data asta pentru Senat, în 1928, pierzând însă în favoarea lui Victor Antonescu (PNL), a cărui listă întrunise 564 de voturi, față de a sa, cu numai 383, și a lui Stan Ghițescu (Partidul Poporului), cu 329. Vezi *Dezbateri parlamentare. Senat, sesiunea 1928-1929*, 11 ianuarie 1929, p. 26. În restul timpului a lucrat la monografia satului Suhaia, pe care nu a încheiat-o, și din care nu a publicat decât câteva fragmente în presa locală, și și-a ajutat colegii mai tineri să facă față dificultăților profesiei de dascăl. O fotografie – poate ultima – împreună cu cei șase nepoți ai săi, ni-l arată senin, împăcat cu sine însuși, un înțelept jovial ale cărui povețe bucură și îmbogățesc lumea. Așa a rămas și în amintirea fiicei și nepoatei sale, bunica și mama celui care a scris aceste rânduri, și așa m-am străduit s-o transmit mai departe.